

ВІДГУК

на дисертацію Квіка Андрія Михайловича
«Постсекулярна екуменічна парадигма Католицької Церкви
у структурі релігійно-філософського дискурсу»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 031 – релігієзнавство
галузі знань 03 – Гуманітарні науки

Екуменічна проблематика, донедавна така ще популярна, останніми часами втрачає колишню привабливість як для тих, хто осмислює її, так і для тих, хто на практиці її впроваджує. Ми це пов'язуємо із кризою, яку переживає світ нині, в часі російсько-української війни, яка вийшла за межі регіонального конфлікту і перетворилася на глобальну подію. Ця війна зруйнувала усталену після Ялти 1945 р. структуру світової політичної системи, архітектоніку міждержавних відносин, порядок і домовленості в міжнародному полі. II світова війна, зруйнувавши попередню картину світу, привела до формування нової, складовими якої постала система міжнародних гарантій мирного співіснування різних народів і держав. У цей новий політичний проект включилися і церкви, які прагнули вписатися в нові суспільні реалії та продемонструвати, що вони, як частина соціуму, приймають нові правила, пропонуючи своє бачення майбутнього людства. Демонструючи власне прагнення до подолання протистояння в суспільстві та його об'єднання навколо загальнолюдських цінностей, церкви активізували міжконфесійні взаємини, включилися в міжнародні діалогові ініціативи, надавши нового дихання екуменічним взаєминам. Рішення II Ватиканського Собору (1962-1965), Спільна декларація про зняття взаємних анафем 1054 року, яку підписали римський папа Павло VI та православний патріарх Афінагор (7.12.1965), створення різних міжконфесійних комісій, поява екуменічних центрів, міжрелігійних рухів – все історичної ваги відповіді на запити тодішньої доби.

Окрім суспільних вимог в єдності людства, сформувалася і власне релігійна, християнська потреба у відродженні «первісного» екуменізму – прагнення до унійності Церкви. Церкви, а йдеться тут про християнські церкви загалом, різною мірою скористалися цією нагодою і покращили взаємини між собою, свій імідж, статус в християнському і загалом релігійному світі.

Але золота доба християнського екуменізму, коли здавалося, що християнські церкви як ніколи близькі до єднання (а комусь – і до об'єднання), як на мене, минула. Про це свідчить зменшення різноманітних екуменічних заходів, зустрічей глав церков та їх представників, внутрішньохристиянських екуменічних документів.

Екуменізм – рух, який спирається на заклик, щоб всі були одно, але реально виходить з визнання відсутності рівності учасників цього процесу. У впровадженні екуменічних стратегій зацікавлені скоріше церкви, які складають меншість – східно-католицькі чи протестантські. Саме вони й стали ініціаторами екуменічного діалогу та його інституалізації. Ці церкви прагнуть своєї реабілітації і визнання з боку релігійних монополістів. Таким церквам, як Католицька, яка є доміантною за кількістю вірних і географією поширення, або Православні, які своєю квалістю на екуменічні заклики демонструють комплекс історичної образи на втрачену доміантність часів Костянтина Великого, але прекрасно себе почувають і без екуменізму, а навіть прямо чи опосередковано ігнорують його (католики своїм статусом спостерігача у ВРЦ, Московський патріархат – демаршем виходу з ВРЦ), екуменізм сьогодні – це зайве навантаження, що з погляду інтелектуального обґрунтування, що організаційного впровадження.

Розмірковуючи над причинами згортання екуменічного ентузіазму, нам найочевиднішими є причини саме соціального характеру. Про власне релігійні, внутрішньохристиянські процеси мають міркувати богослови та практики екуменічних рухів.

Запропонована А. М. Квіком дисертація і є успішною спробою підвести ризику під певним етапом розвитку екуменізму, і як доктрини, і як її практичного втілення; проаналізувати явні досягнення і критично подивитися на очевидні недоліки впровадженого екуменізму; закласти прогностичну складову в подальше осмислення і розвиток екуменічної стратегії Католицької церкви, на що є і суспільний, в т. ч. науковий, і власне християнський запит. Тут інтерес гуманітарія збігається із очікуваннями християнина, який глибоко роздумує над досвідом Католицької церкви.

Автор вважає, що є підстави говорити про **постсекулярну парадигму** Католицької церкви, аналіз якої розгортається в трьох проекціях: в теоретико-методологічній, структурно-функціональній і власне богословській (як інтерпретаційній). Такий підхід задає і саму структуру дисертації.

Виразно концептуальний I розділ знайомить із джерельною базою релігієзнавчо-богословської рефлексії екуменізму в структурі постсекулярного дискурсу, на основі якої автор формулює методологічні підходи до наукового тлумачення постмодерністської релігійної реальності. А. Квік доволі оптимістично означає онтологічність екуменічної парадигми, як і екуменічного руху цілому, посилаючись на те, що вона «ще в зародку мала надійну джерельну базу, ґрунтовний теоретичний і праксеологічний церковно-богословський базис» (с. 33). Загалом можна погодитися з дисертантом, бо ж «ідея та практика екуменізму завжди опиралися на Святе Письмо й Святе Передання Католицької Церкви. Настанова Ісуса Христа про одного Пастиря і одне стадо (Ів. 10, 16) залишається незмінною впродовж тисячоліть» (там само).

Крім наведеного солідного корпусу власне католицьких джерел, присвячених екуменізму, автор доречно згадує «Екуменічну концепцію Української Греко-Католицької Церкви», критикуючи її, до речі, за відсутність там пункту про відносини з ПЦУ (с.35-36). В поле авторської уваги попадає і російсько-православний документ «Православ'я і екуменізм», який своїми коренями сягає Гаванської декларації, підписаної Папою Франциском і патріархом Кірілом.

Кількість і якість наведених джерел дає підстави автору вести мову про католицьку екуменічну парадигму, яка тривалий час визначала і богословські, і практичні орієнтації Церкви. Немає підстав для сумнівів, що розвиток католицизму II половини ХХ ст. відбувався під знаком саме екуменічного детермінізму.

Визнаючи контраверсійність розвитку екуменічного богослов'я (с. 4, 39), автор не уточнює причини такої неоднозначної еволюції, що позначилося на характері тих чи інших джерел. Водночас у тексті дисертації бракує прояснень обставин появи того чи іншого документу, що виглядає відірваним від реальних суспільних і церковних запитів процес написання/прийняття церковних документів

та їх інтерпретацій. І хоча це дослідницьке завдання в компетенції археографів і бібліографів, але богословська зумовленість появи церковних документів про екуменізм від суспільних очікувань на єдність розширило б розуміння їх появи та імплементації.

Важливим є 2-й параграф I розділу, де автор характеризує теоретико-методологічні підходи та інструментарій дослідження, бо ж обґрунтовує найефективніші методи і принципи свого дослідження. Крім традиційних, автор застосував методи *систематизації* та *конвенціональної комунікації*, завдяки яким йому вдалося обґрунтувати наукову новизну свого дослідження (с.56-70). В подальшому дисертант може розширити дослідницьку методологічну базу за рахунок новітніх методів соціології чи психології релігії (опитування, інтерв'ю, фокус-групи тощо), щоб підтвердити чи деталізувати, а може і спростувати деякі свої висновки, зокрема про «екуменізм як інтеграційний чинник постмодерністської релігійної реальності» (с.70). Автор переконаний в необхідності широкого позиціонування екуменізму – як християнської релігійно-світоглядної парадигми, що має яскраво виражену аксіологічну зорієнтованість і морально-виховний потенціал, як важливого фактору формування постсекулярної духовно-соціальної реальності.

Наступні розділи розкривають зміст задекларованих положень I розділу. Вивчаючи структурно-функціональну природу екуменізму, автор звертається до аналізу габермасівського трактування постсекулярності (с.73-91), де критично осмислює спадок науковця. Це дає можливість виявити специфіку богословського обґрунтування екуменізму в його соціальній спрямованості та суспільній пасіонарності. Теоретичні міркування вдало доповнюються положенням про аксіологічний потенціал екуменізму, який постав як морально-етичний імператив міжконфесійного діалогу, такого популярного з II пол. XX ст. Автор правий, коли доводить важливість міжконфесійної комунікації, створення різноманітних релігійно-суспільних діалогових майданчиків для порозуміння не тільки внутрірелігійних світів, але й між власне релігійним суспільним світоглядами. Треба визнати: непримиренність між двома світами суттєво зменшилася. Але нова реальність – реальність війни актуалізує проблему

подальшої комунікації між церквами, запит на яку певний час ще підтримувався. Нині ж доля цього діалогу невідома. Війна внесла суттєві корективи у взаємини між православними церквами, які фактично опинилися в розколі (Константинополь-Москва), між папою римським і московським патріархом через підтримку патріархом Кірілом збройної агресії росії проти України. Протестанти не виявили одноголосну власне християнську миротворчу позицію підтримки Україні. Оце потребує нового осмислення з огляду на екуменічну парадигму постсекулярного католицизму.

Частково А. Квік це робить в III розділі дисертації, де уважно аналізує екуменічні засади постмодерністської програми соціального служіння Католицької церкви (с.106-132). Але цей аналіз має вагоме значення для розуміння історії розгортання богословських підходів до екуменізму. Найцікавішим є праксеологічний вимір екуменічного руху з огляду на основні діалогічні форми і глобалізаційні тенденції (с.133-149), який не в повній мірі виправдав очікування опонента, який сподівався знайти там, крім аргументованого аналізу «духовного екуменізму» (с.141-145), коректно представленого знов таки як теоретичне обґрунтування його необхідності, конкретні приклади з практики євхаристійного спілкування учасників екуменічного діалогу, зокрема у питанні сопричастя в Таїнствах.

Висновки, до яких приходять дисертант, є добре концептуалізованими, які свідчать про фундаментальне заглиблення А. Квіка в непросту, а часом суперечливу проблематику християнського екуменізму. Присутній у висновках науковий і світоглядний оптимізм надає перспектив для продовження вивчення та імплементації автором екуменічної доктрини Католицької церкви.

Не можна не відзначити високу продуктивну апробаційну діяльність дисертанта. Він ритмічно працював над темою впродовж декількох років, різноманітно представляючи результати власної інтелектуальної праці в опублікованих статтях і виступах на конференціях.

У процесі читання роботи в опонента виникали запитання і зауваження, які концентровано можна звести до таких:

1) Осмислюючи постсекулярну духовно-соціальну реальність, автор ніби ставить крапку в цьому етапі її розвитку. Виникає питання щодо подальшої еволюції і світу, і християнства, і екуменічного руху. Як бачиться ця перспектива? Бо ми є свідками деконструкції, фактично руйнації звичного і усталено стану речей, що не може не віддзеркалитися в богословській і філософсько-релігієзнавчій рефлексіях. Чи є якісь ознаки перегляду, якщо його необхідність усвідомлюється Церквою, постсекулярної екуменічної парадигми?

2) Як продовження п.1): аналізуючи сучасну постсекулярну духовно-соціальну реальність, автор слушно зупинився на вивченні її довоєнного періоду, який приніс кардинальні зміни в цю реальність. У тексті, який писався переважно в 2022-2023, в розпал збройної агресії росії проти України, війна як тригер багатьох нових тенденцій в релігійному житті світу та України, в т.ч. і в падінні запиту на екуменізм, майже не згадується, а зміну траєкторії екуменічних відносин проаналізовано доволі слабо. Чому війна, як глобальне явище, не вписана в постмодерну реальність Церкви, у процес богословського, а, отже й релігієзнавчого осмислення?

3) У дисертації доволі ґрунтовно досліджено католицьку постсекулярну парадигму, що, на думку автора, постає і як доктрина, і як сукупність інструментів та практичних засобів для її реалізації. Стверджуючи, що ця парадигма зазнає постійних змін і вдосконалення, дисертант уникає критичних висловлювань на адресу екуменічної концепції католицизму щодо помилковості окремих етапів її імплементації, а часом і провальних результатів. В авторській інтерпретації екуменічна доктрина католиків виглядає ідеальною і досконалою теорією, хоча це далеко не так.

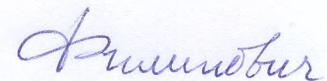
4) Сумнівним для оппонента виглядає і визначення автором екуменічного руху як відновлення внутрішньої сили Католицької церкви. Церква і без ідей екуменізму – доволі сильна структура, яка в діалозі з іншими християнськими церквами майже ніколи не програвала, а демонструвала, що вона печеться не так про те, щоб всі були одно, скільки про своє домінантне місце, яке вона і так має.

Незважаючи на сформульовані запитання і висловлені зауваження рекомендаційного характеру, дисертація насправді є ґрунтовним, ориґінальним і самостійним дослідженням актуальної теми з християнського екуменізму. За глибиною аналізу, широтою озвучених проблем, різноманітністю методологічних підходів і опрацьованими джерелами вона засвідчує високий науковий рівень здобувача. Її новизна – очевидна як в теоретичному, так і практичному вимірі.

Дисертація «Постсекулярна екуменічна парадигма Католицької Церкви у структурі релігійно-філософського дискурсу» відповідає спеціальності 031 – Релігієзнавство та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019), пунктам 6–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 341), а її автор Квік Андрій Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 031 – Релігієзнавство галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник Інституту
філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

Людмила ФИЛИПОВИЧ

Підпис Л.О. Филипович
засвідчую.
Учений секретар Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України.
Р.В.Самчук